DÉRCZY PÉTER

BÚCSÚ A MÚLTTÓL

Benedek Szabolcs: Ez nem Amerika. *Helikon Kiadó, Bp., 2022*

Vaskos könyv Benedek Szabolcs legújabb regénye, ráadásul ragasztott papírkötésben, ami némi aggodalommal töltheti el az olvasót, hogy vajon mikor fog szétesni a több mint ötszáz oldal, de az én példányom viszonylag jól bírta. Azt azonban, hogy vaskos, metaforaként is használom arra nézve, hogy bár úgy tűnik, a jelenre összpontosít, a regényben megidézett idő valójában majdnem a teljes huszadik század, mely aztán egészen 2021-ig – nagyjából az elbeszélés valós idejéig – ível; azaz jó száz évet érint. Ebből a szempontból a mű tekinthető történelmi regénynek is, ami nem is lenne meglepő Benedek Szabolcstól, hiszen nem egy és nem két ilyen típusú alkotása van. Én itt most csak egyet, *Az élcsapat avagy Tanácsköztársaság 1919* című művét (2009) említem (írtam is róla e lap hasábjain), annál is inkább, mert mintha lenne is a két könyvben néha lazább, néha szorosabb stiláris, narratológiai és tematikai kapcsolat; már csak azért is, mert az *Ez nem Amerikában* ténylegesen és döntően szintén a szocialista történelmi kísérlet modelljét írja körül az elbeszélő, az áll a központban. A három főszereplő közül az apának, Becsei Árpádnak a jellemzésére az elbeszélő nem véletlen jegyzi meg: „övé volt Magyarországon az egyetlen generáció, amelyik a szocializmusban nőtt fel és abba is őszült bele" (313).

De ha már az előbb Becsei Árpádot említettem, akkor rá is térnék a regény egy műfaji értelemben vett másik rétegére, ugyanis a mű amellett, hogy történelmi regényként is fölfogható, családregény is, méghozzá abban a klasszikus formában, ami szinte alaptétel: egy család három tagjának, s rajtuk keresztül három nemzedéknek (nagyapának, apának és fiúnak) az egymásra rakódó sorsa, mely persze kiegészül és tükröződik más, hozzájuk közel állók sorsával. A három nemzedék: dr. Becsey Mihály, sztárügyvéd a Horthy-korszakban, aki gyerekkorában még látta a Tanácsköztársaságot, s aki majd '45 után Becseire „magyarosít", hogy az „új időkben" ne tűnjön ki az y-nal esetleges nemesi származása. A származást és az egész családfalegendát az elbeszélő sajnálatos módon eléggé homályban tartja: „Marci nem föltétlen akarja követni a család amúgy is nehezen körvonalazható hagyományait" (262), tájékoztat bennünket a narrátor, miközben ez a mondat más tekintetben rámutat nemcsak egy nemzedék alapproblémájára, hanem, ha jól értem/érzem, az egész regény történelemképére, s így „lételméletére" is, ami aztán föltűnik, és ha lehet így fogalmazni, visszaüt a mű struktúrájában és elbeszéléstechnikájában is, nem mindig a regény előnyére. Dr. Becsei alakja a leginkább elnagyolt a regényben, azaz a nagyapák nemzedéke az, amely a regény és narrátora állítása szerint már leginkább a történelmi homályba vész, *tehát nem látszanak az egyéni sors (történelem által alakított/kényszerített) változásainak pontosabb okai,* de lélektanilag is éppen csak felskiccelt a figura. Hogy a budapesti ünnepelt ügyvéd magas pozíciói, sikerei és pezsgős mulatozásai hogyan vezetnek '45 után a kommunista pártba, majd '56 után a vérbírói szerepbe – nos, ez meglehetősen ingatag építménynek tűnik föl. S emiatt aztán

csak narratív panelekre/klisékre hagyatkozik az elbeszélő („a léha fővárosi életmód elől a provinciába menekült" [117], de érdemes rápillantani a 48–51. oldalakra is, hogy belássuk, dr. Becsei úgynevezett pálfordulása semmilyen módon nincs indokolva). Pedig történelmi léptékbe illesztve és lélektanilag is megrajzolva kifejezetten izgalmas lehetne az a történet, hogyan és mivé formálódik egy eredetileg budapesti értelmiségi élete vidéken. Dr. Becsei figurája és életpályája egyébként sok hasonlóságot mutat Tutsek Gusztáv, az '56 utáni igazi „vérbíró" életútjával, nem lennék meglepve, ha Benedek Szabolcs legalább részben fölhasználta volna az ügyvéd úr megformálásakor.

A narrátornak az apák nemzedéke már láthatóan sokkal ismerősebb, jóval több tudással van megrajzolva Becsei Árpád, aki szinte természetszerűleg indul az ügyvéd és párttag apja nyomdokain. A szövegből arra lehet következtetni, hogy '45-ben születhetett, a gyerekkor az ötvenes évek, és a hatvanasoktól (úgy is, mint a „nagy generáció" tagja) egyetemi tanulmányai után egy vidéki város újságjánál hírlapíró, némi költői ambíciókkal, majd továbblépve megyei párttitkár, végül a *Kunhalom* című társadalmi, kulturális, irodalmi folyóirat főszerkesztője. Szorgalmas, szívós, nem buta ember, akit mégis néha csak úgy sodornak az események, melyeket sokszor észre se vesz. Például azt, hogy az apja ítélte halálra '56 után azt a fiatalembert, aki – az ő első verseit közlő – Sugár elvtársnak, az *Alföldi Krónika* kulturális szerkesztőjének az öccse volt. A regény talán legszebb lapjai (213–215), amikor tudatlanságára éppen a felesége döbbenti rá Becseit.

A harmadik figura, Becsey Marci a „fiúk" nemzedékének tagja, a fiúké, akik úgy nagyjából 1970-ben vagy akörül születtek, tehát a történet valós idejében, 2020–21-ben ötven év körüliek; Marci öregedő rocker, aki a nyolcvanas évek vége felé kezdi egyetemi tanulmányait s nagyjából ezzel egy időben zenei karrierjét Ez utóbbiban kifejezetten sikeres is zenekarával, a Halolaj nevű bandával. Az ő története valójában a regény alapideje és alaptörténete, a valóságos jelen idő, kezdetben néhány napba, majd alig pár hétbe sűrítve azt az eseményt, ami Marci életében régmúltnak számít (még fiatalabb korában történt), de ami aztán szimbolikusan ennek a generációnak is fölvillantja az árnyoldalait, a sötétebb arculatát. Ebből következik egy újabb narrációs réteg, hogy ugyanis – bár késleltetve jövünk rá – van egy krimiszerű, vagy talán ez érzékletesebb: bűntörténete a műnek, s már az ötödik fejezetben megtörténik az, ami majd a befejező részeket is belengi, hogy a zenekar Marcival együtt, egyik koncertjük után hazafelé a kisbuszon, ha nem is megerőszakol, de közösen „végigmegy" egy lányon. Erre a történetrészre csap majd rá az utolsó, amikor kiderül, hogy a lány visszatér a múltból, és „megleckézteti", azaz megfélemlíti Marcit, hogy ez nyilvánosságra kerül, és akkor talán vége a már amúgy is elég gyengén „muzsikáló" karrierjének. Némileg színpadiasan (és ezért kicsit hamisan is) vonja le a következtetést a narrátor, amikor megidézi az Ószövetség híres jelét a falon: mene, mene, tekel, ufarszin. Metaforikusan utalva arra, hogy bár a bűnök változnak – akasztatás, egy rezsim jóakaratú, de mégiscsak tudatlan kiszolgálása és nemi erőszak –, valamilyen módon mindenki bűnös, s csak az a kérdés, bűnhődnek-e.

Becsey Marci figurájába (nemzedékébe) aztán Benedek Szabolcs egy kicsit magát is beleírta, kifejezetten érezhető a szövegen ez az önéletrajzi ihletettség is, talán ebben különösen eltér más (akár hasonló tematikájú) műveitől is. Nemcsak az olyan aranyos viccekben érhető tetten ez, mint amikor így szól egy mondat: „Marci egyszer olvasta Benedek Szabolcs *Beatles vágatlanul* című könyvét" (89), hanem sok más apróságban is; Marci is a közgázon diplomázott, nagyjából egy időben születtek, és a karrierjük egy alföldi városból indult

el. Ez a város, bár sehol sincs leírva, nyilvánvalóan Szolnok, az is ráismer, aki nem szolnoki „bennszülött", de felületesen azért tud ezt-azt róla. Az önéletrajzi ihletettség érzékenysége mellett a regénynek ez egy igazán megkapó rétege: az *Ez nem Amerika* e tekintetben egy város regénye is (ahogy Konrád György *A látogató*ja is Budapest regénye, Lengyel Péter műveit már nem is említem). Megkapónak azért is nevezem, mert a narrátor egyáltalán nem szépít, nem retusál semmit; Szolnok egy paraszti mezővárosból nő ki, s ahogy a regény állítja, „lelke mélyén" meg is marad annak, miközben látjuk, ahogy felépül részben a háború romjain egy más, talán egy kicsit jobb lakóhely is. A város felől tekintve rá a regényre, az is elmondható, hogy a mű egy kicsit kulcsregény is. Az ott lakók bizonyára sok mindent és sok mindenkit felismernek benne, hogy például a Becsei Árpád szerkesztette *Kunhalom* valójában a *Jászkunság* című valóságos folyóirat volt, és a nálam felkészültebb helyiek ennél jóval többet is felfedezhetnek.

Ha most felidézem, hány réteget, műfajt soroltam föl az előbbiekben (és még nem is utaltam a Covid miatt feltűnő járványtörténetre vagy Marci nemzedékének rocktörténetére), akkor az egyik megállapítás az lehet, hogy ez rengeteg, hogy ezt még egy ötszáz oldalas alkotás sem viseli el, s ez nagyjából így is van. Külön ráerősít erre az, hogy Benedek Szabolcs nem a klasszikus nemzedéki sorolás időrendjét alkalmazza, hanem szinte fejezetenként más-más időbe ugrik, sőt egy-egy fejezeten belül is sokszor összekeveredik legalább két nemzedék létideje. A regény – szép szóval – túlstrukturált, egészen apró darabokra van tördelve (maguk a fejezetek is – van belőlük harmincöt – mindössze tíz-tizenöt lapra korlátozódnak), s mindez valahogy rejtvényszerűvé, agyonbonyolítottá teszi (függetlenül attól, hogy amúgy nem nehéz fölfejteni a szálakat). A különböző idősíkok összecsúszása, összekeveredése talán elvileg nem lenne különösebben problémás (elég régi narrációs fogás), de már önmagában azt is sugallhatja, hogy valójában nem sok különbség van a szocialista rendszer évtizedei között – legyen szó az ötvenes évekről vagy épp a hetvenes-nyolcvanasakról. Holott ez nem kifejezetten igaz így. A jóval nagyobb problémát egyrészt strukturálisnak látom – s mindennek végső okaként az elbeszélői pozíció és hang modalitásának tisztázatlanságát, olykor zavarosságát. Az idők összecsúszása eredményezi, hogy szinte rákényszerül a narrátor egyes történetelemek viszonylag gyakori ismétlésére (Szolnok építészeti látképének átalakulása például több helyen is előfordul), ami nem tesz jót a szövegnek, s olykor pongyolaságokhoz is vezet (csak egyet említek: Emma, dr. Becsei felesége, férje halála után meg akar szabadulni annak ruháitól; két bekezdésen belül olvasható, hogy ő maga összekészítette és zsákban levitte az utcára a holmit, majd a rákövetkezőben fiával együtt vitték le az utcára (140); az újabb oldalon kiderül, Emmának munkát kell vállalnia, hogy eltartsa magát, majd egy bekezdéssel később ugyanez olvasható, amennyiben pénzkereseti lehetőség után kell néznie (141–142). Idetartozik a regény címe is, amely megszámlálhatatlanul sokszor tűnik föl a szövegben, néha helyénvalóan, de néha már-már értelmetlenül, megmosolyogtatóan, ráadásul alapjelentése is alig változik. Ezeknél a narrációs „megbillenéseknél" azonban súlyosabbak azok, amelyek már a történelmi hitelességet csúsztatják meg. Becsey Marci előadásában értesülhetünk arról, hogyan úszta meg azt, hogy a diploma után – ami kb. a kilencvenes évek eleje – elvigyék el katonának, és ezért hamis, pszichiáteri papírokkal igazolja alkalmatlanságát, ami persze kockázatos mindenki számára. Ekkor tűnik fel a mondat: „Ekkor már nem akasztottak az ilyesmiért, mint tíz évvel korábban…" (406). A „tíz évvel korábban" az a nyolcvanas évek eleje, mondjuk 1982 – és akkor már szó

sem lehetett ilyesmiről; talán az ötvenes években igen. Mindez olykor kihat a szöveg stiláris állapotára is, a „mókuskerék" mint az élet és a munka darálójában, taposómalmában levésnek a szinonimája az elviselhetőnél jóval gyakrabban fordul elő (pl. 229, 233, 307).

De minden ilyen és hasonló baj vagy probléma végső soron visszavezethető az elbeszélői pozíció bizonytalanságaira. A regény narrátora egyfelől elfoglalja egy mindentudó elbeszélő helyét, aki ebből az omnipotens szemszögből néz rá az előadott eseményekre, megrajzolt figurákra. Az, hogy fölülről figyeli a történteket, magával hozza azt is, hogy hangvételének modalitása ironikus, szatirikus, tehát ebben az értelemben távolságtartó, távolról szemlélődő, amihez aztán igen gyakran társul egy kedélyes, adomázó, néha szinte Mikszáthot és korát megidéző mesélőmód, a sok közül kettőt emelve ki: „De térjünk vissza a Becsei család új rezidenciájára…" (259), valamint a már idézett ruhászsákjelenetből: „igen, joggal Emma szemére vethetik a nyájas olvasók…" (141). Mindemellett mégis gyakran föltűnik egy másik modalitás is, amennyiben a narrátor belehelyezkedő pozíciót foglal el, és gyakran alkalmazza a függőbeszédszerű elbeszélést. A problémát itt viszont már az okozza, hogy igen gyakran a kettő szinte szétválaszthatatlanul gabalyodik össze, s az olvasó alig tudja megkülönböztetni, hogy ez még a narrátor omnipotens mondata, vagy már belső beszéd; de olykor még egyértelmű első személyű előadásnál is elbizonytalanodhatunk, hogy ezt most *valójában* ki mondja. Ettől gyakran lesz a szöveg modoros, klisékből épülő, és nem a szereplők tényleges belső beszédét tükröző – mert Benedek Szabolcs nyilván úgy érezte, valamilyen módon a történelmi vagy jelen idejű eseményeket is részletesebben be kell mutatnia az olvasónak, s ezt csak ily módon tudta megtenni.

Még egyszer hangsúlyozom, összecsúsznak idők, elbeszélésmódok, de talán ezeket a narrációs (és szöveges-stiláris) bajokat magyarázza az az érdekes történelemszemlélet-mód, amely Benedek Szabolcs korábbi, már idézett könyvéből is előbukkan. Tudniillik, hogy e könyvek narrátora számára a történelem nem evolúciós történet, hogy a szöveges ismétlődések, amelyek ugyan alkalmanként zavaróak, arra is rámutatnak, hogy a történelem is ismétlések sorozata, s a szocializmus évtizedeiben aztán végképp összezavarodott minden: „Marcinak úgy tűnt, mintha egybefolyt volna az idő" (485). Aligha lehet egyenes vonalúan felfejteni az értelmét, ha egyáltalán van értelme az egésznek. A nem túl bizakodó világképet ugyan valamennyire árnyalja (mintegy pozitív befejezést érzékeltetve), hogy a regény végén Becsei Árpád, az apa és Marci, a fiú együtt, összekapaszkodva elindulnak, hogy megbeszéljenek egymással ezt-azt, ami az életüket jelenti, és Benedek Szabolcs – tulajdonképpen jó érzékkel fricskát adva önmagának is – leírja, mit mond Marci, aki itt akár még az alteregója is lehetne: „Sok mindent el akarok mesélni. De szerintem te is nekem. Úgyhogy lássunk hozzá. Még az is lehet, hogy könyvet írunk belőle. Meg kéne írni, mielőtt megírja valaki más." S talán nem is túlzás ez, a jelenig vezető regényszerű, három generációt fölölelő történelmi „kutatást" kevesen kísérelték meg, ha egyáltalán. S talán valamit meg tudott érzékíteni abból a közép-európai depresszióból is, amire, kifordítva azt, a címmel is utalt. De a regénynek minden valószínűség szerint van egy ennél is magasabb szempontú célképzete: hogy ugyanis a múlt bevallása és megértése egyúttal a tőle való megszabadulást is jelenti. Ahogy a nagyapa, dr. Becsei gondolja egy régi réztábla (és szerintem Marx történetfilozófiája) kapcsán: „Talán eljön egyszer az az idő, amikor meg tudja mosolyogni a saját múltját" (55). Sok bizonytalansága, olykor határozatlansága és panelekből építkező narrációja ellenére is alighanem Benedek Szabolcsnak ezért is eddigi legnagyobb vállalkozása ez a mű.

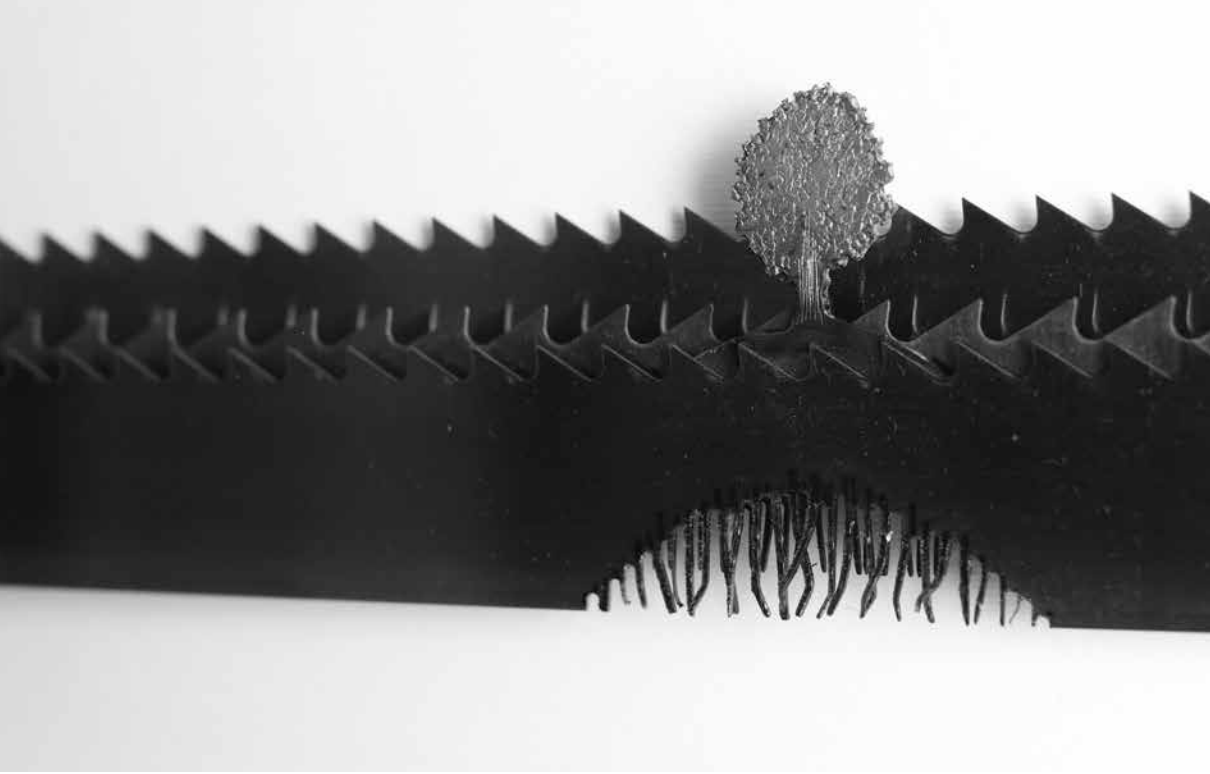

SZARKA KLÁRA

NEM NAGY ÖRÖM

Háy János: Mamikám**.** *Európa Kiadó, Bp., 2021*

Háy János nagy port kavart regénye, a *Mamikám* a cigányokról/romákról szól (főként) bírálói szerint. Legalábbis a súlyos elmarasztalások annak szóltak, hogyan jeleníti meg, ábrázolja, beszélteti el sem nevezett főhősét, egy cigány/roma asszonyt. Aki ráadásul sodró lendületű monológjával „uralja" a szüzsét a maga sajátos nyelvén és beszédmódjával.

Nem tudom, az író számított-e arra, amit kapott. Azt pedig végképpen nem tudom, érdemes lett volna-e írás közben gondolnia rá, hogy a mai magyar közállapotok egyik legforróbb, legmegosztóbb és hideglelősen rémisztő jelenségével foglalkozik. Azzal a beteg, mérgező dologgal, amibe a magyar társadalom egy korábbi, másként tűrhetetlen, de talán nem ennyire agresszív és gyilkos szembenállásból jutott. A rasszizmusról beszélek.

A végletes jelenkori helyzet lényege a cigányok, de általában is a szegények és vesztesek elleni agresszív és aktív gyűlölet. Az alul lévők tökéletes esélytelensége, társadalmon kívüli létezése egy jó ideje szinte már megszokott helyzet. A tiltakozás, aktivizmus, jobbító szándék aprócska csepp a hangos vagy lappangó gyűlölet sötét

óceánjában. A rasszizmussal mélyen átitatott jelenkori viszonyok – s nem vigasztalhat minket a tudat, hogy világjelenség részesei vagyunk – elviselhetetlensége és az erre adható „válaszok" korlátozott hatóereje láttán érzett frusztráció állhat a *Mamikám*-ellenes felszólalások érthető, de mégis sajnálatos példái mögött. Erről később még ejtünk néhány szót.

De a felszólalások nemcsak sajnálatosak, hanem alapvetően irányt tévesztettek. Lényegében hagyják figyelmen kívül a regény igazi témáját. Ez a könyv ugyanis a magyar társadalomról szól, szerintem. Sőt a világ állapotáról leginkább. Az igaz, hogy első szám első személyben valamiféle sajátos kevert nyelven beszéli el a tragikus sztorit éppenséggel egy cigány asszony, helyesebben Háy János beszéli el a kitalált „jányka" bőrébe bújva. A fölkavaró erejű történet egy sorson – s a vele összekapcsolódó sorsokon – keresztül ad társadalmi látleletet. Ez adja szuggesztivitását, karcos hatását, újdonságát, és talán éppen emiatt nem sikerülhetett tökéletesre. A *Mamikám* hőse, a szívszorítón nehéz gyerekkorból evickél el lehetetlen körülmények közt, a jövő és esélyek nélküli jelenben a tragédiája felé. Alkoholista, elhanyagoló anya, súlyos alkoholista apa, aki bár igyekezett kikapaszkodni a reménytelenségből a Kádár-rendszer lyukacsos szociális hálóján, de túl hamar meghal ahhoz, hogy igazi példa és támasz lehessen. Szörnyeteg nevelőapa, bűnözésre kényszerítés már gyermekkorban, családon belüli abúzusok kiskorúak ellen. Javítóintézet szörnyűségei, szerencsétlen párkapcsolatok, teljes érzelmi elhanyagoltság. Majd hősünk fogyatékos gyermeket szül meg, egy másik szépreményűt, akit sajnos a drogok visszarántanak a mélybe. Permanens egzisztenciális kilátástalanság, a környezet mindennapi rasszista gesztusainak és nőként a szexuális kiszolgáltatottságnak megszenvedése. A teljes lelki elszigeteltségből csak egy szabálytalan kapcsolat emeli ki őt néha – vagy legalábbis elhiteti vele, hogy emberszámba veszi valaki végre –, egy falubeli elmagányosodott parasztasszony „barátsága". Őt hívja hősünk Mamikának a saját gyűlölt anyja helyébe emelve az idős szomszédot. Mamika gyerekei és unokái külföldön élnek. Elhanyagolják és magányra kárhoztatják a megözvegyült asszonyt, mint annyi más öreget abban a falubeli idősotthonban is, ahol hősünk éhbérért dolgozik. Mamika közel engedi, beszélget a jánykájával, és segíti a maga módján. De a magyar öregasszony nemcsak hősünknek, másoknak is ad néha élelmet, apróságokat, de pénzt is kölcsönbe. Cigánynak és nem cigánynak egyaránt. A „barátság" vége a napi hírek bűnügyi rovataiból ismerős: Mamika eltűnik, gyilkosság áldozata lesz nyilvánvalóan. A fő gyanúsított a regény hőse. A falu szemében, a rendőrök meg a saját utált férje szerint is. Az asszony egész élete dühével és keserűségével rohan rá a gyűlölt férjre, és őrjöngve agyonveri. Az olvasó fejében pedig ott motoszkál a kérdés: talán kettős gyilkos lenne a szerencsétlen? Bárhogy tagadja, ő ölte volna meg Mamikát is?

A névtelen elbeszélő hátborzongató és mellbevágó részleteket mond el alkoholizmusról, kábítószerezésről, állatias szexualitásról, mindenféle abúzusról, mérhetetlen szeretetlenségről, az őszinte emberi kapcsolatok, rokoni, baráti kötelékek hiányáról, a „szükségszerű" bűnözésről, a múltból generációkon át hordozott traumák feldolgozatlanságáról. Emlékek és traumák testet és lelket belülről pusztító kártéteményeiről. A sajátjairól is, persze. És más cigányokéiról. De nem csak. Sőt. A nem cigányokéiról is bőven van mit mondania. Mondja is őszintén és áradón.

Megértjük azt is, hogy minden, ami hivatalos, állami, ami túlmutat a privát szférán, talán még hazugabb, represszívebb, a bajokat csak tovább fokozó. Iskola, gyámügy, egyház, fegyház, munkaerőpiac, vagyis állam és politika, ha beleavatkozik a nyomorultak életébe,

biztosan tovább ront rajta. Igaz, a hivatalosság ritkán jelenik meg közvetlenül hősünk elbeszélésében. És vitathatatlanul ez így is van. Tényleg úgy néz ki, hogy nálunk (is) teljességgel hiányzik a nyilvánosságból, a médiából, a közéleti térképről a népesség egyik részének élete, sorsa, története és persze az arca is. Ha véletlenszerűen felvillan, akkor az bűnügyi és színes hírek egzotikus-rémisztő vagy szociografikus látleleteként ismerhető meg, mint valamilyen tőlünk teljességgel idegen és lényegileg különböző életek lenyomata. A cigányság, a szegénységben élők, a súlyos mentális bajokkal küzdők kívül esnek a „köz" figyelmén és ügyein. Csakis mint probléma, nehézség, kolonc kerülnek kapcsolatba a különféle intézményekkel. Feleslegesek, csak a baj van velük. Kimondva, kimondatlan ezt kapják hivatalosan. És ugyanezt tapasztalják meg a többi embertől is.

Nem kell hozzá iskola vagy a szabatos nyelvhasználat képessége, hogy átlássák, hol a helyük, hová szorítja őket az ellenséges világ. Háy regényének elbeszélője is tökéletesen érti a dolgok velejét. S minél közelebb élnek földrajzilag és társadalmilag hozzá a mások, a szerencsésebbek, ügyesebbek, a többség jogán hozzá képest kivételezettek, általában annál durvábban csattannak a szó szerinti vagy képletes pofonok.

Háy is ennek a kitaszítottságnak, extremitásnak a bélyegét nagyítja föl, amikor ráereszti az olvasóra hősének különös, erőteljes és a többségtől idegen nyelvezetét. „Persze a parasztok most is olyanok, hogy cigántó nem kő semmi, csak a Mamika nem olyan, neki ha viszek valamit, mer én csinátam, akko elveszi, oszt megeszi vacsorára, aszongya, hogy hagyd csak itt jánka, maj megeszem vacsorára, oszt másnap odaaggya a lábast, amibe vót, amit csinátam. De a többi paraszt nem enne a cigán után, a cigán lábasábó egy falatot se, akkó se, ha megdöglene éhen. Nem inna abbó az üvegbő, amibő a cigán ivott, mer utákozik tőlünk. A házába se menne be, mer hiába kaptunk házat, mondogatta az Öregmamika, a Mamika annya, hogy a cigán, az cigán, a házbó is putrit csiná." Fárasztó és megterhelő olvasni a könyvet a nyelvezet és persze a nyomasztó tartalom miatt. De az olvasó a nyelvi közegbe zárva rákényszerül a közelségre, a szinte testi kontaktusra a főhőssel és világával. Az ő szemével lát, az ő emlékeit éli át, az ő fejével kell gondolkoznia.

Nem vitatkoznék rajta, mennyire autentikus ez a nyelvezet. Ez is a kemény bírálat tárgya volt. Többen úgy érezték, ezzel is lealacsonyítja Háy a hősét. A roncsolt nyelvvel. A neten is szép számmal találni írásos és mozgóképi példákat – kajánul gonosz lenézéssel kísért kommentárokkal – az elfogadotthoz képes roncsoltnak mondott, nyelvtanilag és stilisztikailag aggályos nyelvhasználatra. Ezeket nézve-hallgatva a többség vidáman kacagva rögtön kiválóbbnak érezheti magát. Fiam nyelvészettanára jut az eszembe mindig a helyesírásról és nyelvhasználatról, a suk-sükön élcelődőkről. Valami olyasmit mondott: aki megérteti magát, az helyesen használja a nyelvet. Nincs kánon, nincs alá- és fölérendeltség.

Éppen olyan nyelvezettel, mint a *Mamikám* főhőséé, nem találkoztam. Nem is találkozhattam. Ugyanis jól észlelhetően az író maga változott át jánykává, és többször is úgy kerekítette ki a szöveget, ahogyan biztosan nem lehetne a valóságban. Tartalmilag és stílusban is. De hát ez irodalom, védekezett Háy a bírálatok ellen. És igen, az. A tanulatlan, megkínzott, megtaposott, mélyszegénységben élő asszony nem vonna le olyan következtetéseket, amilyeneket a *Mamikám* hőse folyamatosan tesz önmagára, a cigányságra, a parasztokra, a városiakra és sok minden másra vonatkozóan. Ez zavaró is, különösen amikor nagyon is meg akarja értetni az író, hogy nem a származás, pláne nem holmi rassz, hanem a világ tehet arról a sok csúnya, aljas, undorító ügyről, amelyiket hősünk elszenved és valamelyest

maga is generál. Érdekes, hogy az írót vádlóknak ez egyáltalán nem tűnt föl. Viszont egészen zseniális, ahogyan a lényegtelennek, nem a tárgyhoz tartozónak látszó elemeket az elbeszélő folyton beemeli a monológjába. S ami először zavaros és fölösleges locsogásnak tetszik, az valójában szociologikus háttérinformációkkal szolgál a lényeget illetően.

Háyt érzéketlenséggel, a középosztálybeli fehér férfi szexista és rasszista megközelítésével vádolták, ha jól értem. Igazán nem szeretnék további támadóknak ötleteket adni, de a katolikus klérus, a vidéki paraszti kultúra tisztelői, a karhatalmi szervezetek vagy a pedagógusok és állami tisztviselők is találnának fogást az írón. Hiszen megtudjuk, hogy a cigányok a parasztok megrendelésére és orgazdaságával loptak, a szörnyeteg és nyomorult „magyar" férfiak mint a szexuális kizsákmányolás letéteményesei tűnnek föl, a karriert építő fiatalok érzéketlenül hagyják egyedül meghalni a szüleiket, a kikapós és képmutató papok és hívek, a cigányok fölött üvegplafont húzó hivatalnokok és tanárok, a brutális és érzéketlen rendőrök csúnyaságai semmiben sem különböznek másokéitól.

Azt hiszem, az áradó és nyomasztó nyelvezet arra is való, hogy fogságban tartsa az olvasót. Egy másik, az övétől eltérő (vagy tán nem is annyira eltérő) világ fogságában. Azt azért meg kell jegyeznem, hogy megboldogult srévizavé szomszédomat, Tóni bát, aki „etnikai kisebbségben szenvedett" – hogy idézzem őt magát –, többször is eszembe juttatta a regény elbeszélő folyama.

Pedig Háy sok mindent inkább nem fejtett ki. Szólhatott volna például bővebben a cigányok súlyos előítéleteiről a többségi társadalommal, elsősorban a parasztokkal szemben. A gyűlölet és öngyűlölet harmonikusan adja ki azt a mérgező koktélt, ami árkokat mélyít emberek és emberek között. Itt is, ott is. Ez sem magyar specialitás, persze. Nézzék meg Spike Lee zseniális *Dzsungelláz* című filmjét, ahol azt a szerencsétlen lányt taszítják ki saját olasz és aztán afroamerikai szerelme közösségéből is, akibe valamilyen csoda folytán nem szorult egy csepp rasszizmus sem. Na, neki aztán nincsen helye sehol a világon.

Latin-amerikai és verista elbeszélők írásai másoknak is eszükbe jutottak a *Mamikám*ról. És tényleg, a fekete nyakon van öntve még egy kis mélyfeketével ebben a regényben. Semmi humor, csalóka napfény vagy suta kedvesség nem képes belopakodni a végzete, a gyilkosság (vagy tán kettős gyilkosság) felé vágtató sorsba. Ahogyan egyre inkább sűrűsödik az elbeszélés, mintha veszítene regényszerű jellegéből, és a drámai-színpadi töménység uralná el az őrület utolsó lapjait. Sajnáltam ezt. Fejbevágó így, nem mondom, de a valóságszag egyre kevésbé érezhető a balladai sötétség és nemezis kulisszái között. Mintha nem lett volna türelme, ereje lassabban és árnyaltabban kibontani a regény végét Háynak.

Ebben a szenvedések és szörnyűségek okozta sötétségben, ami az egész regényt jellemezi, személy szerint is zavarba hozott az a szexuális túlfűtöttség, ami újra és újra mint fő motiváció előtör a főhősből, de tetten érhető szinte mindenféle korú, nemű és társadalmi helyzetű figura esetén. Az írót rasszizmussal vádolók ebben is tudatosságot találtak. Én pusztán értetlen vagyok. Talán rosszul láttam és látom a világot, talán bennem vannak frusztrációk és elfojtások. De talán az író esett túlzásokba.

Az egyetlen, ami fölsebzi ezt az igazságtalanságra, hazugságra és egymás elnyomására épülő világszövetet, az a Mamikám és a cigány asszony közötti sivár, de a semminél mégis sokkal többet érő emberi kapcsolat. Igaz, ez a kapcsolat is ezer sebből vérzik, hiszen szeretet ez egyáltalán? Hősünk számára már az is szeretetnek értelmeződik, ha valaki nem bántja őt. Érdekek is vezérlik mindkettőjüket. Hát, naná, nem csak a nagy önzetlen szeretet. Ahogy

mindenkit, ha a szívére teszi a kezét, és képes egy pillanatig őszinte lenni saját magához. De pusztán a közeledésből, a valamelyest közelségből és kommunikációból mégis kinő valamilyen torz, de pozitív érzelmeket is gerjesztő viszony. Bár joggal érzik úgy a Háyt bírálók, hogy Mamika nagyjából ugyanazokat az előítéletes dumákat nyomja, amiket mindenki. De hát, mi mást mondhatna ott és akkor ez a falusi öregasszony? Viszont a gesztusaival mégis irracionális módon néha képes túllépni a társadalmi meghatározottságán, neveltetésén, világképén. Az irracionális szeretet és jóság – hogy érzelmes legyek egy kicsit – itt van. Mindig is jelen volt a világban. Néha-néha a művészek is fölfigyelnek rá. Mint Groszmann regényében, az *Élet és sors*ban, amikor a leningrádi győzelemkor a meggyötört orosz anya, akinek megölték a nácik a kislányát, várja a német foglyok botladozó menetét. Sötét, keserű bosszút érez, ahogy szorongatja a fekete kis cipót a kezében. És amikor az elgyötört német katonák oszlopa elé ér, kétségbeesve kettétépi a cipót, és dühösen hozzávágja az egyik csontsovány, éhező némethez. Ahogyan ott van a hírekben manapság is. A tengerparti görög falvak idős asszonyai, akik ragaszkodnak a hagyományaikhoz és szokásaikhoz, irracionális emberséggel segítik meg a számukra teljességgel idegen, Afrikából menekült színes bőrű családokat. Mamika és hősünk kapcsolata minden korlát és szükségszerű tragédia ellenére tagadása a rendszer logikájának és mindenhatóságának. Nem akadályozza meg a szörnyű véget, de akinek van rá szeme, látja mégis: van ilyen is.

S még egy gondolat a Háy elleni támadásokhoz. A szegény, a vesztes, a nyomorult, az alul lévő nem azért szorul szükségszerűen segítségre és támogatásra, mert szimpatikus, mert jó ember, mert megérdemli, mert jól igyekszik viselkedni a többségi normák szerint. Könnyen lehet, és nagyon is valószínű, hogy rosszul viseli magát. Nem felel meg a romantikus világjobbítás harcosainak. Nem segít a róla kialakított negatív kép javításában. Az igazságtalan világ mindenkin csak ront. A szegényen is, gazdagon is. Az emberekben bekövetkező tűrhetetlen fizikai és emocionális pusztulás a pusztító világ következménye. Ahogyan az a romantikus, idealista, egyszerűen szólva önáltató filantrópia is, ami – jó szándékkal vagy sem – megtiltani akarja ennek a realitásnak és okozatnak a feltárását. Nagyon is megértem, de sajnálatosnak tartom. Ahogyan az egyik roma aktivista írta elmarasztaló bírálatában: „…nem tudjuk ezt a történetet leválasztani magunkról." Így igaz, de muszáj mégis leszögezni, hogy a pészí kirohanás önkéntelenül a represszióra épülő világ struktúráját mintázza. Senki sem tudja ugyanis leválasztani magáról a saját történetét. Sem Háy, sem az olvasó. Nehéz tisztán látni és méltányosnak lenni. De az ártó szándék és a tökéletlenség közötti univerzumnyi különbséget muszáj volna meglátni.

A hitvitázók rémisztő elhivatottságával és magabiztosságával cipelnek máglyára némelyeket – ma még csak virtuálisan. Régebben azt mondtam volna, nézzenek több Buñuel-filmet, különösen a *Viridianá*t. De most inkább Spiró György korábbi cikke jutott az eszembe, ami Háy *A gyerek* című regényéről szólt: „Nem nagy öröm, hogy unokáinkra is ez vár, de legalább látjuk, hogy mi ez az egész."

Talán túl vakmerőn és nem hibátlanul, de Háy a *Mamikám*mal segít abban, hogy meglássuk, mi ez az egész, amiben élünk. Író ennél többre ne vállalkozzon.

SZŰCS SÁNDOR

SÍRKŐ LÉLEKBŐL FARAGVA

Borsodi L. László: Estére megöregszel. *Erdélyi Híradó Kiadó, Kolozsvár, 2021*

A magyar irodalomban töretlenül jelen lévő téma a gyász. Nyilvánvalóan az emberi egzisztencia legmélyebb rétegeiből táplálkozik, hiszen a halál, a halálfélelem: a misztériumok misztériuma. Az emberrel sok minden történik élete során, de igazán lényeges történés kettő van: a születés és a halál. A honnan és a hová titka. Minden más csak járulék, esetlegesség. Világnézeti és kulturális attitűdtől függően a két (egyébként egymástól elválaszthatatlan) nagy eseményre más és más válasz születik. Az emberi kultúra, földrajzi helytől függetlenül, általában feltételezi azt, hogy az emberi élet nem itt (a földi létben) kezdődik, s nem is itt végződik. Ennek következtében a gyász kultúrája térben és időben is változatos formákat mutat. (1987-ben az ELTE kiadásában jelent meg a halálról, a halál feldolgozásáról, a gyászról egy reprezentatív kötet *Mauzóleum* címmel, amely mindmáig a téma egyik legkiválóbb összefoglalása.)

Mielőtt rátérnék Borsodi L. László kötetére, két másik művet emelnék ki irodalmunkból. Németh László *Gyász* című regénye eltérő jellegű, a gyász koncepciója is egészen más: Kurátor Zsófi lényegében önmagát, egész kilátástalan életét gyászolja. A gyász nem a feloldás, a megoldás eszköze, hanem a világ előli menekülése. Ennek ellenpólusa a másik mű, *A szív segédigéi* Esterházy Pétertől. Az *Estére megöregszel* az utóbbihoz áll közel. Analógiák sokasága fedezhető fel a két mű között, elsősorban azért, mert mindkettő világszemléleti hátterét a katolicizmus adja (vendégszövegek Esterházynál, az apa ferences múltja Borsodinál). Közös elem az elvesztett szülő, a halál metafizikai távlata, a háttérből felsejlő liturgikus elemek stb. Lényegi különbség persze, hogy egyik oldalon az anya (Anya), másik oldalon az apa (Atya) a főszereplő. Esterházynál a halál ténye a lassan széteső, pusztító betegség által felemésztett test túlzottan is naturális, már-már a blaszfémia határát feszegető ábrázolásában is megjelenik, Borsodi L. László esetében a halálnak ez az aspektusa kevésbé érhető tetten, ő szemérmesen viszonyul a testi hanyatláshoz. Természetesen az *Estére megöregszel* kötet a magyar és világirodalom más alkotásaival, szerzőivel is diskurzusban áll, ennek részletes feltárása azonban külön tanulmány tárgya lehetne. Nyilvánvalóan kihagyhatatlan a *Biblia* mint forrás, de Kosztolányi szelleme is átlengi a verseket.

A könyv szembetűnő sajátossága, hogy prózaversekből áll, hasonlóan a szerző előző opusához, a *Szétszórt némaság*hoz. A prózavers mint műfaj ebben az esetben kifejezetten szerencsés választás, hiszen a kötet egy történet megteremtése, az apa életének rekonstrukciója. A prózaversekbe tömörített fragmentumok egyetlen egésszé, egy teljes életté állnak össze. A gyásszal, az apa életével, az apa-fiú kapcsolattal történő szembenézés egy olyan epitáfiumot teremt, mely minden bizonnyal valóságosabb és hitelesebb a temetőben álló emléknél. Borsodi L. László rendkívüli feladatot vállalt magára a kötettel. Olyannyira személyes és intim élményekről kell

hitelesen és őszintén vallani, amit nagyon kevesen vállalnak fel. Gondoljunk csak Arany Jánosra, aki lánya haláláról („Nagyon fáj, nem megy…") képtelen volt verset írni. Ebből a szempontból is érdekes Esterházy regénye. A személyesség úgy van jelen nála, hogy közben a testiség brutális ábrázolásával eltávolít, distinkciót teremt. Az így megteremtett távolság teszi lehetővé, hogy az anya elvesztésének fájdalmát képes legyen artikulálni. Borsodi L. Lászlónál mintha mindez nem lenne jelen. A verseket olvasva olyan érzésünk támad, hogy a főhős, a meghalt apa ott él a narrátorban, sokszor nem is eldönthető, hogy most az apa vagy a fiú szólal-e meg. Emlékezés persze a kötet, de az apa elvesztése nem akar ténnyé válni a fiú számára. Lehetséges, hogy az elengedés gesztusa még nem történt meg, de az is elképzelhető, hogy egy nagyon mélyen megélt keresztény élményről van szó: a test halála nem a személyiség megsemmisülése.

A már említett elbeszélői sajátosság a kötet szerkezetét is meghatározza. Ne felejtsük el, egy ember élettörténetének rekonstrukciójáról van szó, így rendkívül lényeges, hogy mindez hogyan valósul meg, ki meséli el a történetet, hányféle nézőpontból tárul fel egy élet. Az elbeszélők közé tartozik a szerző (a fiú), az apa (a főszereplő), az apai nagymama, egykori diákok és kollégák. A könyv egyik legnagyobb erénye, hogy a más-más nézőpontú narratívák egységes, kompakt elbeszélést alkotnak, s ennek eredményeként a fejezetekben megjelenő történetmozaikok képesek a teljes egyéni sors megjelenítésére.

Ha már történet… Legalább két történetszálat kell elkülönítenünk. A külső történet keretét a XX. századi Románia történelme teremti meg, benne a kisebbségi magyar sorssal, az evvel járó szenvedéssel, megaláztatással. A versekből kirajzolódik a tipikus erdélyi magyar sors. Az apa a borbély ősök után a család első értelmiségi tagja. A csíki katolikus székely hagyomány megtartó kötelékében felnőve a papi (szerzetesi) pályát választja. A történelem azonban durván beleszól a sorsába. A kommunista hatalomátvétel után a novíciusokat elzavarják, így a papi pálya helyett a tanári hivatást választja. Különleges tanáregyéniség (papi lelkülete tanárként is megmarad: *A természet*, az *Isten és én; A biológus imája*), erről vallanak kollégái és tanítványai (*Magister et discipuli*). Méltósággal tűri a Securitate zaklatásait, elviseli a megaláztatásokat. Megházasodik, felesége, aki sokkal fiatalabb nála (tizenhat évvel) két gyermekkel ajándékozza meg, egy lánnyal és egy fiúval, aki könyvében éppen apja lelki-szellemi síremlékét építi. Élete tragédiája felesége korai halála: „És mit tettél vele, ki tizenhat, Uram, tizenhat évvel volt fiatalabb, mint én. Szép lány! Gyönyörű asszony! Hús-vér asszony! Lányt és fiút szülő asszony!" (*Felvirrad, lenyugszik*) Ettől kezdve befelé, főleg emlékeinek élő ember lett (az emlékekből persze kirajzolódik az elődök élete, a kommunista diktatúra mindennapjai, magyarországi utazás, rokonlátogatás stb.), akit tisztelet és társadalmi megbecsülés övezett, de mindez már lényegtelen volt számára. Azután a betegség, kórház, Covid, testi hanyatlás és végül a halál. Ennyi a külső történet.

Ennél lényegesen fontosabb a belső, spirituális élet, amely a főhős létének ontológiai mélységét tárja fel. Az elköteleződések bonyolult hálózata áll e létnek a centrumában. Vég-

leges elköteleződés Isten felé, a feleség felé, a gyerekek, tanítványok, a magyarság felé. A vallásos lét specifikusan a lényegileg megélt katolicizmust jelenti, vagyis nem a vasárnapi vallásgyakorlásról van szó, a hit mélységesen átjárja a hétköznapi életet is. Az ember-Isten kapcsolat persze nemcsak a harmóniáról szól, hanem harcról, perlekedésről is. A végső elfogadást és belátást a kétségek, megrendülések, bizonytalanságok hitelesítik.

A belső élet végleges fordulatát a szeretett feleség halála hozta el. Bár eddig csak az apa-fiú kapcsolatról esett szó, mindenképpen ki kell emelni az anya szerepét. Leginkább közvetve van jelen, de az élettörténetnek generálója, alakítója. Az apa létének része lesz, halála ezért teremt pótolhatatlan űrt: „Istenem, már tizenhárom éve várni kell, várni, várni, várni, hogy hátha eszedbe jutok, hogy megismersz, és leltárba veszel, és visszaadod, kit elvettél, de addig marad a panaszom, naponta felpanaszolom, hogy mit tettél velem, mit tettél vele, és maradsz te, hiszen nincs semmim a hallgatásodon kívül, Uram." (*Felvirrad, lenyugszik*) A halál ettől kezdve más perspektívát kap, a viszontlátás reményét nyújtja. Az emberi psziché sajátossága a saját halál elképzelése, a végső pillanat folyamatos jelenbe helyezése. A másik halálának imaginációja tulajdonképpen egy saját halálszerepjáték. (Kosztolányi *Számadás* kötete talán a legismertebb példája ennek.) „Csukott szeme mögött ő már mást láthat. Ahogy felmondanak egymásnak a szervek, a lélek is elhagyni készül átmeneti szállását: felejteni tanulja, mi eddig volt, felejteni a test borzalmát, a salakot, a hamut. Új titkok kapuit keresi." (*Új titkok kapui*) A halál az utolsó nagy titok. Innen nézve szörnyű és borzalmas. De milyen benne lenni? Lehet méltósággal viselni? A szerző tanúsága szerint igen. „Még mindig jó a humora, de néha nagyot sóhajt, legyint. Nem megy vissza az orvoshoz. A nyugalmam mindennél többet ér, mondja, itthon akarok maradni! Haza akarok menni - - - haza - - -" (*Haza*) Nos, ez a *haza*, ahová *itthonról* elvágyódik, már az a másik ország, „Seholország". Kinek-kinek hite és meggyőződése szerint. A kötet záró darabja, *Seholország*, ezt a másik világot, az otthont idézi; távolról talán Pilinszky *Apokrif*jének látomását hívja segítségül. A zárlat a mennyország, a túlvilág gyermeki (ezért hiteles) elképzelése. Mindenki, aki valaha volt, van, ott ül a végtelen asztalnál: „Az asztal vége nem is látszik, de pontosan tudni, ki hol, ki mellett, kitől távol. Csak egyvalaki jár fenn, arca, tekintete jóságos, mint egy öregemberé, szelíd, mint egy kisgyereké, de nem szól. Némán körbemegy, mértékkel tölt, újra tölt. Azt mondják, ő a Házigazda. Azt mondják, ő." (*Seholország*)

Így van, így lesz? Szeretnénk hinni, hogy igen, de azt is tudjuk, hogy „a többi néma csend".

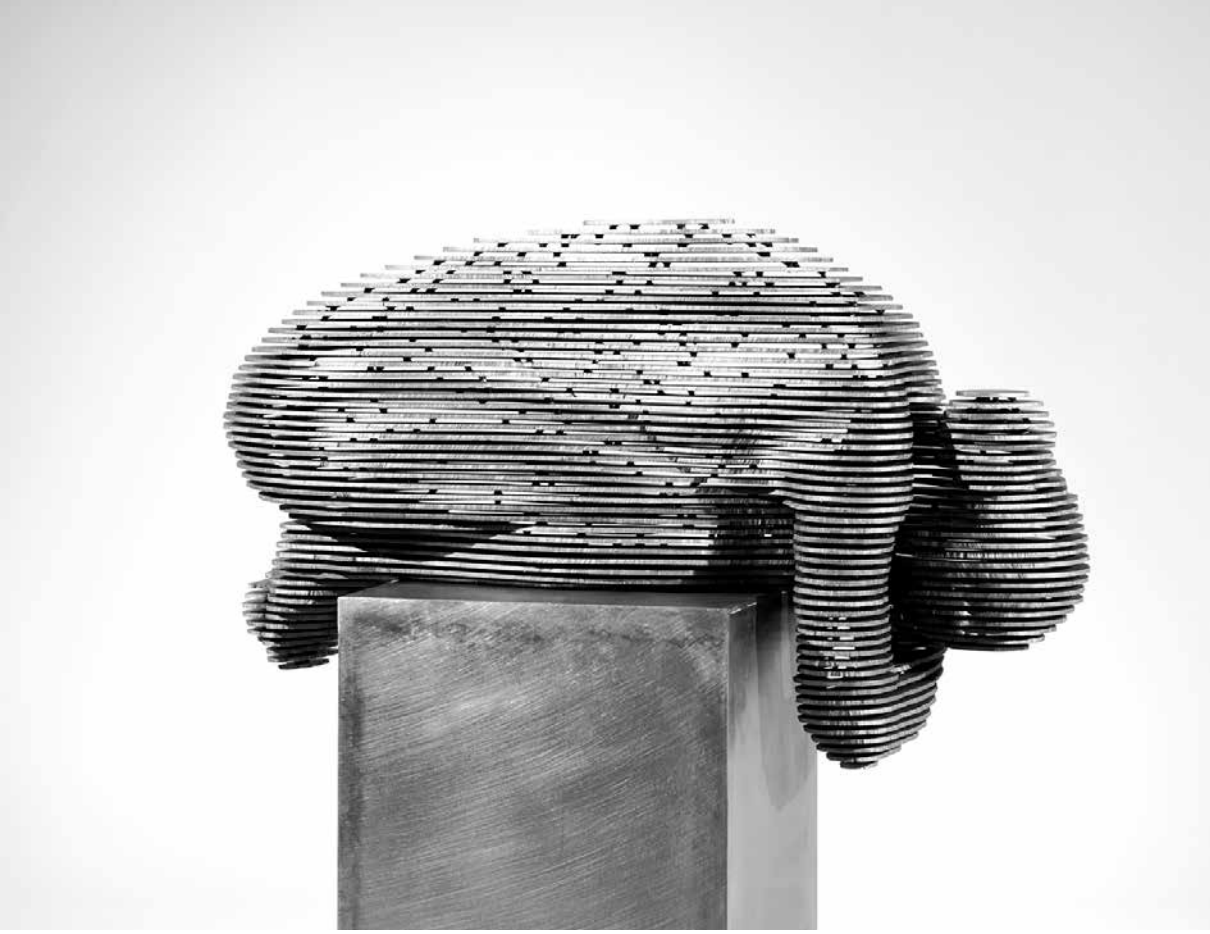

KONCENTRÁCIÓ

SZERZŐINK

BAJNAI ZSOLT (Kőszeg, 1971): író, újságíró, blogger. Legutóbbi kötete: *Csálé képek* (2022).

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író, költő, irodalomtörténész. Legutóbbi könyve: *Esőváros* (2022).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író. Legutóbbi könyve: *Ez nem Amerika* (2022).

BORSODI L. LÁSZLÓ (Csíkszereda, 1976): költő, irodalomtörténész, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Estére megöregszel* (2021).

DÉRCZY PÉTER (Bp., 1951 – Bp., 2022): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő.

FECSKE CSABA (Szögliget, 1948): költő, publicista. Legutóbbi verseskötete: *Árnyűző élet* (2020).

GRECSÓ KRISZTIÁN (Szegvár, 1976): költő, író. Legutóbbi kötete: *Valami népi* (2022).

GULISIO TÍMEA (Marcali, 1989): költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Emésztőrendszer-váltás* (2021).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő, író, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Szavalóverseny* (2022).

HORVÁTH VIKTOR (Pécs, 1962): író műfordító. Legutóbbi kötete: *Tankom* (2017).

JÁNOKI-KIS VIKTÓRIA (Tiszaföldvár, 1982): író, építészmérnök. Kötete: *Átlépsz velem a víz fölött* (2021).

JÁNOSI ZOLTÁN (Miskolc, 1954): író, irodalomtörténész, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Örvénylő himnuszok* (2020).

JENEI GYULA (Abádszalók, 1962): költő, az Eső főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Szabadulószoba*. Verebes György grafikáival (2022).

JÓNÁS TAMÁS (Ózd, 1973): költő, író. Legutóbbi kötete: *Talajgyakorlatok*. Beck Zoltánnal közösen (2021).

KIRÁLY FARKAS (Kolozsvár, 1971): költő, író, műfordító, szerkesztő, újságíró. Legutóbbi kötete: *A végtelen meghosszabbítása* (2022).

KONTRA FERENC (Darázs, 1958): költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Lepkefogó* (2020).

KOPRIVA NIKOLETT (Munkács, 1996): költő. Kötete: *Amire csak a fák emlékeznek* (2020).

KOVÁCS ISTVÁN (Bp., 1945): költő, író, műfordító, polonista. Legutóbbi kötete: *A lét vonalkód-fényei* (2020).

LACKFI JÁNOS (Bp., 1971): költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Bejglikoztársaság* (2022).

LÁSZLÓ LIZA (Bp., 1997): költő.

LÁZÁR BALÁZS (Szolnok, 1975): költő, színész. Legutóbbi verseskönyve: *H. úr hagyatéka* (2020).

MAJOROS ÁRON ZSOLT (Bp., 1982): szobrászművész.

MAJOROS SÁNDOR (Bácskossuthfalva, 1956): író. Legutóbbi kötete: *Rejtőzködő határok* (2021).

OLÁH ANDRÁS (Hajdúnánás, 1959): költő. Legutóbbi kötete: *Fagypont alatt* (2020).

PÉCSI GYÖRGYI (Zalaszentgrót, 1958): irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi könyve: *Kányádi Sándor* (2019).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író, esszéista. Legutóbbi könyve: *A látogatás emléke* (2022).

SERFŐZŐ SIMON (Zagyvarékas, 1942): költő, író. Legutóbbi kötete: *Arcunk az ég*. Összegyűjtött versek (2019).

SZÁRAZ MIKLÓS GYÖRGY (Bp., 1958): író. Legutóbbi kötete: *Duna. Mítoszok Dunája, a Duna mítosza* (2022).

SZARKA KLÁRA (Bp., 1955): újságíró, kritikus, fotográfiai szakíró. Legutóbbi könyve: *Előhívott emlékeim, Chochol Károly* (2015).

SZÉLESI SÁNDOR (Bp., 1969): író, forgatókönyvíró. Legutóbbi regénye: *Négykezes plazmára és energiavetőre* (2020).

SZŰCS SÁNDOR (Szolnok, 1966): kritikus, tanár.

TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író, újságíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Boldog emberek* (2021).

UTASSY JÓZSEF (Ózd, 1941 – Zalaegerszeg, 2010): költő, műfordító.

ZSIDÓ FERENC (Székelyudvarhely, 1976): író, kritikus, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Trendek és elhajlások* (2021).

MELLSZOBOR I.

AZ ESŐ MEGJELENÉSÉT TÁMOGATJA:

Petőfi Kulturális Ügynökség

Emberi Erőforrások Minisztériuma

nka Nemzeti Kulturális Alap

Szolnok Megyei Jogú Város Önkormányzata

ABA-NOVÁK AGORA · SZOLNOK ·

500 FT

9 771419 798000 22003